

УДК 811. 161.2'282:811.112.2'373

Воронюк І. О.,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
«Українознавство та загальна мовна підготовка»,
Національний університет «Запорізька політехніка»

МІЖНАЦІОНАЛЬНА ЛЕКСИКА НІМЕЦЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВІЙ МОВІ

Політичні, торговельно-економічні та культурні зв'язки між народами зумовлювали проникнення в різні мови іншомовних слів. Опиняючись у новому мовному середовищі, *запозичене (іншомовне)* слово пристосовується до чужої лексичної системи, входить у чужі для нього лексичні зв'язки. Серед запозичень виокремлюють *міжнаціональну лексику* (або ж *інтернаціоналізми*). Їх досліджували В. Акуленко, І. Білодід, Т. Кияк, О. Медвідь, Т. Панько, О. Пономарів, Л. Симоненко, Ю. Цимбалюк та ін. Метою цієї розвідки є з'ясувати особливості, комунікативні функції міжнаціональної лексики німецького походження в українській науковій мові.

У словнику А. Загнітка фіксуємо: інтернаціоналізми – це слова зі спільним походженням і з тим самим значенням, притаманні багатьом, зокрема й неспорідненим, мовам, називають поняття міжнародного вияву, функціують у різних – споріднених і неспоріднених – мовах,

зберігаючи близьке або спільне значення та фонетико-морфологічну будову [1, с. 264]. На думку української мовознавиці І. Кочан, слово «інтернаціональний» останнім часом набуло на ідеологемному рівні негативного відтінку, тому варто послуговуватися його відповідниками – *міжнаціональний, міжнародний* [2].

Погляньмо на приклади повних інтернаціоналізмів зі сфери педагогіки та освіти в українській та німецькій мові: *die Didaktik – дидактика, der Examiner – екзаменатор, das Semester – семестр, die Bibliothek – бібліотека, der Autor – автор*. Усю міжнаціональну лексику можна розподілити за кількома тематичними групами: 1) назви закладів освіти та структурних підрозділів: *die Universität – університет; die Fakultät – факультет, das Dekanat – деканат*, 2) назви навчальних приміщень: *das Auditorium – аудиторія, das Labor – лабораторія*, 3) найменування учасників навчально-виховного процесу: *der Student – студент, der Dissertant – дисертант, der Assistent – асистент*, 4) назви форм організації навчального процесу та методів навчання: *das Seminar – семінар, das Kolloquium – колоквиум, die Exkursion – екскурсія, das Praktikum – практика, das Experiment – експеримент, die Konsultation – консультація, die Diskussion – дискусія*, 5) назви форм контролю та оцінювання знань: *das Examen – екзамен, der Test – тест, das Referat – реферат, die Dissertation – дисертація*, 6) найменування прийомів та методів наукових досліджень: *die Analyse – аналіз, die Klassifikation – класифікація*, 7) назви форми обміну наукових досягнень, ознайомлення з результатами досліджень: *die Konferenz – конференція, der Kongress – конгрес, das Symposium/das Symposion – симпозіум, das Forum – форум*, 8) назви дисциплін: *die Linguistik – лінгвістика, die Pädagogik – педагогіка, die Physik – фізика, die Soziologie – соціологія, die Philosophie – філософія* тощо, 9) назви документів, освітніх кваліфікацій та вчених звань: *das Diplom – диплом, das Zertifikat – сертифікат, der Doktor – доктор, der Professor – професор, der Dozent – доцент, der Magister – магістр, der Bachelor – бакалавр*. Повні інтернаціоналізми мають однакову етимологію, вони є запозиченнями з латини чи грецької мови. Набір сем цих термінів повністю збігається. Зазвичай узагальнювальною семою для більшості таких лексем є назва науки або предмета: *граматика – die Grammatik, лінгвістика – die Linguistik*, позначення посади: *декан – der Dekan, проректор – der Prorektor* тощо.

Проте в деяких випадках міжнаціональна лексика незакономірно відхиляється від інваріанта внаслідок неоднакового засвоєння і закріплення в національних мовах одного й того ж міжнародного слова. Тому в лінгвістичній літературі розрізняють *повні інтернаціоналізми*, або *інтероніми*, які при схожому звучанні мають у різних мовах

однакове значення, *часткові інтернаціоналізми*, яких при формальній подібності розрізняють змістовно, та *псевдоінтернаціоналізми*, які не мають у змісті нічого спільного. Останні дві групи називають «*міжмовні омоніми*», вони є одним з основних джерел лексичної інтерференції під час вивчення іноземної мови та користування нею [3, с. 108].

Проаналізуймо кілька *часткових інтернаціоналізмів*. Вони становлять значну складність для правильного розуміння і перекладання спеціальних текстів. Наприклад, укр. *інститут* – це вищий навчальний (науково-дослідницький) заклад, а нім. *Institut* має, крім згаданих значень, ще й значення «катедра». Так, нім. *der Abiturient* позначає учня останнього класу гімназії, який складає екзамени на атестат зрілості, випускника гімназії, а укр. *абітурієнт* – учня, котрий закінчує загальноосвітню школу; людину, що вступає до ЗВО або спеціального навчального закладу. Якщо порівняти нім. *der Akademiker* і укр. *академік*, то з'ясуємо, що лексема *академік* за кількістю семем удвічі перевищує *der Akademiker*, причому слова збігаються лише в одному значенні – «член Академії наук». Німецький відповідник вживають у цьому значенні зрідка, що вказано у словниковій статті, основним значенням німецької лексеми є «людина з вищою освітою, випускник вишу». А от «член Академії наук» – нім. *das Akademiemitglied*. Лексема *лекція*, що прийшла в українську мову через посередництво інших з німецької *die Lektion*, є прикладом того, як розширюється предметна співвіднесеність терміна. Окрім того, що деякі значення цих термінів збігаються, у німецькій мові є ще й свій варіант – *die Vorlesung*. Прикладів *псевдоінтернаціоналізмів* у сфері педагогіки та освіти в німецькій мові набагато менше: нім. *das Deputat* (розмір заробітної платні, оклад; навчальне навантаження, ставка викладача) та *deputat* (виборчий представник; довірена особа, яку направили для здійснення якогось доручення). Повні міжмовні омоніми рідше викликають інтерференційні помилки. Для їх засвоєння можна обмежитися лише зіставленням значень в окремих мовах.

Отже, з'ясування спільного і відмінного у термінах мовні запозичення, іншомовні слова, інтернаціоналізми, міжнаціональна лексика стане кроком у формуванні мовознавчого терміноапарату, сприятиме вдосконаленню науково-академічної культури. Для мови науки будь-якої галузі, важливо вміти розпізнавати міжмовні омоніми, щоб уникати пасток і забезпечувати точність у комунікації.

Література

1. Дулепа І. Німецько-українські міжмовні омоніми у фаховій субмові педагогіки. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. № 3 (Ч. 2). С. 107–111.
2. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : Твори, 2020. 920 с.
3. Кочан І. Термінологія: національна чи міжнародна? *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2009. № 648. С. 3–8.